

Toetsen om verder mee te komen

Een nieuwe rol van toetsen bij de overgang van PO naar VO, kansen voor alternatieven?

Hilde Hacquebord, Kees Hoogland en Femke van der Honing

zijn ontwikkelaars van de Dia-toetsen, en daarnaast verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen (Hacquebord en Van der Honing) en APS (Hoogland). E-mail: hildehacquebord@diataal.nl

Er is nieuw toetsbeleid. Dit beleid biedt ruimte voor een keuze uit verschillende toetsen, zodat er goede alternatieven ontstaan naast de toetsen die Cito levert.

Er is veel kritiek op de toetscultuur in het onderwijs. Toetsen om het toetsen, dat is niet de bedoeling. Uit onderzoek blijkt dat leraren in het basisonderwijs toetsen willen waar ze wat mee kunnen. Dat zijn toetsen die vooruitgang en stagnatie van leerlingen laten zien maar vooral ook toetsen die diagnostisch zijn en aanwijzingen geven voor didactisch handelen. 'Nut en waarde van toetsing in het funderend onderwijs', onder die titel heeft staatssecretaris Dekker een brief op 13 juni jl. naar de Tweede Kamer gestuurd. Hij reageert hiermee op de discussie, kritiek en weerstand die er zijn tegen de huidige praktijk van het toetsen. De aanleiding was onder andere het rapport 'Leergroei en toegevoegde waarde PO' van de Nederlandse Onderwijsinspectie over gebruik van toetsinformatie ter beoordeling van de kwaliteit van scholen.

Dekker geeft in zijn brief aan dat hij voorstander is van toetsen waarmee je in de praktijk iets kunt, die onderwijskundig inzicht en didactische handvatten geven. Hij schrijft (p. 7): 'Als scholen en leraren alleen toetsen afnemen omdat dit van de Inspectie zou moeten, is er iets mis. Toetsing is een middel, geen doel op zich.' Hij wil meer eigenaarschap van toetsing bij de scholen en in het bijzonder bij de leraren. De staatssecretaris benadrukt dat scholen zelf prima kunnen bepalen welke toetsen zij afnemen. Die keuzevrijheid geldt zowel voor de volgtoetsen als voor de Eindtoets PO. Dit nieuwe toetsbeleid biedt ruimte voor een keuze uit verschillende toetsen, zodat er goede alternatieven ontstaan naast de toetsen die Cito levert.

De nieuwe Eindtoets PO en de referentieniveaus Taal en Rekenen

In het Toetsbesluit PO¹ worden scholen verplicht tot een Eindtoets PO. Vanaf 2015 bepalen zij zelf welke eindtoets PO ze gaan gebruiken. Voorheen werd de eindtoets in februari afgenomen en vormde de toetsuitslag een belangrijk onderdeel voor de onderbouwing van het schooladvies. Dat gaat veranderen. De Eindtoets PO wordt voortaan afgeno-

men in april of mei, als de keuze voor het vervolgonderwijs al is gemaakt op basis van het schooladvies.

Naast de centrale eindtoets die de overheid beschikbaar stelt, worden andere eindtoetsen toegelaten, mits deze voldoen aan de eisen. Die eisen worden wat inhoud betreft vastgelegd in zogenaamde toetswijzers², en moeten verder voldoen aan de psychometrische eisen van Cotan.

Dat houdt onder andere in dat deze toetsen een uitslag geven in termen van het schooltype van voortgezet onderwijs waar de leerling het meest op zijn plaats is. Daarnaast, en dat is inhoudelijk echt nieuw, wordt met de Eindtoets in kaart gebracht wat het niveau van leerlingen is ten opzichte van de referentieniveaus Taal en Rekenen. De onderdelen die – volgens de officiële toetswijzers – minimaal in de eindtoets moeten zijn opgenomen zijn: begrijpend lezen, taalverzorging en rekenen. Daarnaast wordt een onderdeel woordenschat wenselijk geacht. Deze onderdelen zijn belangrijk voor een succesvolle doorstroom naar het voortgezet onderwijs. Wat daar precies onder moet worden verstaan, en op welk niveau leerlingen ze moeten beheersen is vastgelegd in het officiële Referentiekader Taal en Rekenen (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2009).

Het referentiekader voor Taal

Begrijpend Lezen is het belangrijkste domein dat bij Taal wordt getoetst. Onderzoek heeft uitgewezen dat begrijpend lezen cruciaal is voor een succesvolle doorstroom in het voortgezet onderwijs. Immers, bij alle vakken speelt begrijpend lezen een rol. Verder weten we dat leerlingen die in het PO een achterstand hadden op begrijpend lezen, deze achterstand in het VO niet makkelijk meer inlopen. Sterker nog, de verschillen tussen sterke en zwakke leerlingen worden alleen maar groter (Hacquebord en Sanders, 2010). Eerder onderzoek naar begrijpend lezen in het basisonderwijs, ook gepubliceerd in *Basisschoolmanage-*

Dia-LVS en Dia-eindtoets PO

De Dia-toetsen maken deel uit van een toetsvolgsysteem dat doorloopt van PO naar VO. De scores zijn per onderdeel (Begrijpend lezen, Taalverzorging en Rekenen) op één schaal gezet. De kleurcodering verwijst naar de referentieniveaus. In de overgang van PO naar VO wordt zo meteen zichtbaar hoever de leerlingen zijn op weg naar de Referentieniveaus. De doorlopende schaal hieronder geeft de scores voor begrijpend lezen (BLN¹) als volgt weer:

DIATAAL

De *Dia-volgtoetsen* worden digitaal via internet afgenomen. Via de docentmodule is het mogelijk om in een handomdraai resultaten op leerling-, klas- en schoolniveau weer te geven. Deze volgtoetsen zijn diagnostisch, ze geven inzicht in de sterke en zwakke kanten van leerlingen. De resultaten van de leerlingen worden op een dieper niveau geanalyseerd. Bij begrijpend lezen worden lezerstypen geïndiceerd, en bij taalverzorging en rekenen worden deelscores voor de onderliggende domeinen van het Referentiekader gegeven. Ook worden oefenmaterialen aangeboden die aansluiten op de toetsresultaten.

De *Dia-eindtoets* wordt in het voorjaar van 2015 als proef ingevoerd in een schriftelijke en een digitale variant, naar keuze van de school. Deze nieuwe eindtoets is opgesteld volgens de officiële toetswijzer, en bevat de (verplichte) onderdelen begrijpend lezen, taalverzorging en rekenen. Ook is er een onderdeel woordenschat.

Scholen die meedoen aan de proefronde van de Dia-eindtoets, of een van de nieuwe LVS-toetsen (voor rekenen of taalverzorging) krijgen de genormeerde volgtoetsen gratis voor de leerlingen vanaf groep 6. Voor informatie en opgave voor deelname:

www.diataal.nl

info@diataal.nl

of bel ons liever: 050-8200120.

ment, liet zien dat vooral anderstalige leerlingen al een achterstand hadden in groep 7 en dat deze achterstand in groep 8 nog was toegenomen (Hacquebord, Sanders en Gibson, 2008).

Wat is begrijpend lezen volgens het Referentiekader? De Expertgroep doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen (2009, p. 37) schrijft:

Begrijpend lezen wordt opgevat als een actief proces van betekenisconstructie van een tekst. Het is een complexe vaardigheid van tekstverwerken, waarbij sprake is van een voortdurende interactie tussen hogere en lagere verwerkingsprocessen. Deze 'levels of processing' zijn uitgebreid in diverse publicaties over het leesproces naar voren gebracht (o.a. Kintsch en van Dijk 1983, 1998; Hacquebord 1989, Van den Broek, 2009). Het Referentiekader Taal volgt deze conceptualisatie van begrijpend lezen. Daarbij gaat het om de volgende 'aspecten van de taakuitvoering': begrijpen, interpreteren, evalueren, opzoeken en samenvatten (p. 41). Deze kunnen worden toegepast op de diverse tekstsoorten die in de toets zijn opgenomen.

Taalverzorging is het tweede onderdeel van taal in het Referentiekader Taal dat in de eindtoets moet zijn opgenomen. Ook van dit onderdeel weten we dat het belangrijk is in het voortgezet onderwijs; het betreft immers de basale schrijfvaardigheid. Docenten in het voortgezet onderwijs verwachten dat leerlingen de basis van het schrijven onder de knie hebben. Het Referentiekader heeft daarom ook voor dit onderdeel doorlopende leerlijnen beschreven.

Bij Taalverzorging worden in het Referentiekader de domeinen 'woordspelling', 'werkwoordspelling' en 'begrippen' onderscheiden. Bij de woordspelling gaat het om de juiste spelling van Nederlandse woorden waarbij aspecten als consonantverdubbeling, het aaneenschrijven, de tussen-n worden getoetst. Ook de interpunctie komt bij dit onderdeel aan de orde. Bij de werkwoordspelling gaat het met name om de d/t in de persoonsvorm en het voltooid deelwoord en de schrijfwijze van de verleden tijd van de zwakke werkwoorden. Onder begrippen wordt onder andere verstaan het begrip van termen die leerlingen nodig hebben om over taal te kunnen leren en spreken en om 'kennis van regels en begrippen die ten dienste staan van correct taalgebruik' (Expertgroep Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen 2009, p. 17). Hierbij gaat het om het functioneel kunnen gebruiken van de begrippen.

Het referentiekader voor Rekenen

Bij toetsen voor het referentiekader rekenen gaat het om het operationaliseren van de onderdelen *paraat hebben*, *functioneel gebruiken* en *weten waarom* uit het referentiekader rekenen.

Paraat hebben kan geïsoleerd getoetst worden door een beperkt aantal kale sommen te selecteren. Hierbij speelt een rol: de mate van complexiteit van de gebruikte notaties en

Dekker geeft in zijn brief aan dat hij voorstander is van toetsen waarmee je in de praktijk iets kunt, die onderwijskundig inzicht en didactische handvatten geven

de mate waarin handig rekenen al dan niet een rol moet spelen in de mogelijke oplossingsstrategieën.

In de Algemene Toetswijzer Rekenen wordt beschreven hoe de verhouding moet zijn tussen kale sommen en zogenaamde contextopgaven. Een opgave voor *functioneel rekenen* maakt gebruik van een context: een representatie van de werkelijkheid waarin dat rekenen voorkomt. Die representatie van de werkelijkheid kan op verschillende manieren (taal, beeld) en in verschillende layout-vormen aan de leerling gepresenteerd worden.

Het uitgangspunt is dat de leerling zo veel als mogelijk het idee krijgt en vasthoudt dat hij/zij een reëel, of op zijn minst goed voorstelbaar, probleem aan het oplossen is. Als een leerling snel het idee krijgt dat de context slechts een verpakking is voor een kale som en een eenduidig antwoord, dan treden de volgende verschijnselen op:

- snel- en oppervlakkig kiezen van een oplossingsstrategie, vaak een strategie waarin de aangetroffen getallen lukraak gecombineerd worden via bewerkingen.
- het op zoek gaan naar verborgen codes in de context die iets verklappen over de bedoeling van de constructeur.
- het kritiekloos aanvaarden van het rekenmachine-antwoord als de oplossing van het probleem.

Dit soort gedrag wordt veel samengevat met de termen: 'suspension of sense making' of 'a calculational approach' (Schoenfeld, 1992). Het wordt nog versterkt als het geheel zich afspeelt in een toetssituatie, waarin de afstand tot het reële probleem wel heel groot is.

Dit staat dan tegenover een 'problem solving attitude'. De laatste is vaak het doel van de onderliggende examenprogramma's/referentiekaders, zo ook in het geval van het Referentiekader Rekenen.

Over de rekentoetsen is de afgelopen maanden veel te doen geweest. De commissie Bosker heeft zich in juni nog uitgelaten met een rapport. Een belangrijk kritiekpunt van de commissie is dat veel rekenopgaven die tot nu toe zijn gebruikt veel te talig zijn. De aanbeveling is overgenomen dat er rekenopgaven ontwikkeld moeten worden waarbij zoveel als mogelijk gebruik wordt gemaakt van een beeldende representatie, zodat de taligheid van de opgave daarmee geminimaliseerd is tot het hoognodige.

Schooladvies gebaseerd op volgtoetsen

Scholen worden niet alleen verplicht tot een eindtoets PO, maar ook tot de invoering van een *toetsvolgsysteem*, dat eveneens aan inhoudelijke en psychometrische eisen moet voldoen.

Het schooladvies voor vervolgonderwijs wordt voortaan gegeven voordat de Eindtoets is afgenomen. De keuze voor het voortgezet onderwijs is dan al gemaakt. De verwachting is dat de toetsen van een *toetsvolgsysteem* een grotere rol gaan spelen. Volgtoetsen ('formatief') worden minstens zo belangrijk als eindtoetsen ('summatief'). Het schooladvies berust immers op het beeld dat leraren van de ontwikkeling van hun leerlingen hebben gevormd, onder andere op basis van volgtoetsen.

De tendens is dat scholen steeds meer gestandaardiseerde en landelijk genormeerde toetsen inzetten om de opbrengsten in kaart te brengen. Deze toetsen zijn vaak onderdeel van een leerlingtoetsvolgsysteem³ (vanaf nu LVS) waarmee de ontwikkeling van leerlingen in kaart kan worden gebracht door middel van vervolgmetingen. Met LVS-toetsen kunnen bovendien groeps- en schoolanalyses gemaakt worden. Een groot deel van de Nederlandse basisscholen maakt gebruik van het LVS van Cito maar er zijn ook alternatieven zoals het LVS van Diataal of de schoolvorderingentoetsen van Boom. Toetsen binnen een LVS staan los van de methodes die een school gebruikt. Zo kunnen scholen die verschillende methodes gebruiken toch met elkaar worden vergeleken op school-, klas- en leerlingniveau.

Ook op het gebied van volgtoetsen is er vrijheid, scholen bepalen zelf welk LVS zij willen gebruiken. Een belangrijke overweging hierbij zal zijn dat volgtoetsen informatie geven waar leraren wat aan hebben. Immers, in lijn met het wetsvoorstel zullen zij meer worden aangesproken op het leveren van een gerichte inspanning om hun onderwijs te verbeteren en maatwerk te leveren. De Inspectie van het onderwijs gaat er meer op toezien dat scholen hun volgtoetsen gaan benutten, in plaats van ze af te rekenen op de resultaten (nieuw toezichtskader). Benutting nut van een toetsvolgsysteem houdt o.a. in dat achterblijvers worden gesignaleerd zodat hen passend onderwijs kan worden aangeboden. Met de doorlopende lijn van de referentieniveaus kunnen volgtoetsen ook leerlingen beter in beeld brengen die al veel verder zijn op bepaalde gebieden. Hen kan iets extra's worden geboden voor een goede start in bijvoorbeeld het vwo, waar al snel 2F wordt gevraagd.

Tot slot: nieuwe toetsen, nieuwe kansen?

Met de invoering van de referentieniveaus en het nieuwe toetsbeleid moeten er dus sowieso nieuwe toetsen komen. De nieuwe Eindtoets PO is heel anders van opzet dan de tot nu toe veelgebruikte basisschooleindtoets van Cito BV. Er moeten ook nieuwe volgtoetsen komen die zijn gevalideerd aan de referentieniveaus Taal en Rekenen.

Het komende schooljaar is een overgangsjaar. De Centrale Eindtoets PO wordt al ingevoerd, maar er kan ook nog worden gekozen voor 'oude' toetsen die eenmalig nog zijn toegelaten als eindtoets. Daarnaast zijn nieuwe volgtoetsssystemen in ontwikkeling. Voor het ontwikkelen van al deze nieuwe toetsen is het essentieel dat deze eerst uitgeprobeerd worden op een groot aantal scholen, onder een groot aantal leerlingen. Als scholen straks een keuze willen hebben uit verschillende toetsaanbieders, dan is het dus in hun eigen belang dat ze meedoen aan de ontwikkelfase. Wie in 2016 een weloverwogen keuze wil maken kan zich het komende schooljaar oriënteren op nieuwe toetsen door mee te doen aan proefrondes.

Er komt een *Dia-eindtoets* naast het LVS van Diataal. Dit LVS is beschikbaar vanaf groep 6 met toetsen voor begrijpend lezen en woordenschat. De komende jaren wordt dit uitgebreid met toetsen voor rekenen en taalverzorging en met toetsen voor de middenbouw. Dit LVS van Diataal sluit in een doorlopende toetslijn aan op de Dia-volgtoetsen die veel in het voortgezet onderwijs worden gebruikt.

LVS en eindtoets zijn los van elkaar inzetbaar, er is geen noodzaak tot een gecombineerde inzet. Toetsen van verschillende aanbieders zijn in principe uitwisselbaar mits deze toetsen geijkt zijn aan de referentieniveaus. Toetsen die voldoen aan de eisen leveren daarnaast vaardigheidsscores en landelijke percentielscores. Deze laatste type scores zijn sowieso uitwisselbaar, en ook vaardigheidsscores zijn omzetbaar van het ene naar het andere toetsstelsel. Zo worden scholen die een andere toetsaanbieder overwegen in principe niet belemmerd door overgangsproblemen.

Om toegelaten te worden als officiële eindtoets en goedgekeurd LVS is onder andere nodig dat de toetsen gebaseerd zijn op landelijke steekproeven van voldoende omvang. Dit artikel is dan ook bedoeld om scholen op te roepen om dit schooljaar mee te doen aan een pilot van deze nieuwe *Dia-eindtoets*, in het vroege voorjaar van 2015. Een goede gelegenheid om – geheel vrijblijvend – kennis te maken met zo'n nieuwe eindtoets. Ook voor het LVS van Diataal worden nog proeftoetsen uitgezet. Wie meedoet met een proeftoetsing krijgt de al ontwikkelde en genormeerde Dia-volgtoetsen er gratis bij. Die bieden precies de informatie die nodig is voor de optimale ontwikkeling van het begrijpend lezen en het rekenen voor leerlingen vanaf groep 6. Desgewenst kunnen ook materiaalpakketten op maat worden samengesteld, aansluitend op de toetsresultaten en de diversiteit van klassen. Zo hebben leerkrachten handvatten om gericht aan de slag te gaan.

Literatuur

Broek, P. van den (2009), *Cognitieve en neurologische processen tijdens begrijpend lezen. Fundamenteel onderzoek en onderwijskundige toepassing*. Oratie, Universiteit van Leiden. College van Examens (2014). *Algemeen deel Toetswijzer voor Eindtoets Taal en Rekenen PO*. Inhoudelijke kwaliteitseisen aan eindtoetsen PO Taal en Rekenen. Utrecht (concept, nog onder embargo?)
Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal en rekenen*. Hoofdrapport van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Enschede: Expertgroep doorlopende Leerlijnen Taal en

rekenen.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009). *Referentiekader Taal en Rekenen. De referentieniveaus*. Enschede: SLO

Hacquebord, H.I. (1989). *Tekstbegripproblemen van Turkse en Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs*. Dissertatie, Universiteit van Groningen.

Hacquebord, H.I., M. Sanders en M. Gibson (2008.). Signalen en diagnosticeren van de leesvaardigheid in de bovenbouw. In: *Basischoolmanagement*, themanummer Basisvaardigheden, jaargang 21, nr 5, 4-12

Hacquebord, H.I. & M.Sanders (2010). Van PO naar VO. De ontwikkeling van de functionele leesvaardigheid. In: *Basischoolmanagement*, 05/2010, 5-10

Kintsch, W., & Van Dijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*, 85, 363-394.

Schoenfeld, A. H. (1992). Learning to think mathematically: Problem solving, metacognition, and sense making in mathematics. In D. Grouws (Ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 334-370). New York: McMillan.

Noten

1 Eind januari 2014 is de Wet op Primair Onderwijs gewijzigd. In het Toetsbesluit PO is globaal beschreven waaraan een leerlingvolgsysteem en een eindtoets moet voldoen. De kwaliteit van de volgsystemen en eindtoetsen wordt in kaart gebracht. De Expertgroep Primair Onderwijs (PO): de Commissie Testaanlegenheden Nederland (Cotan) en Stichting Leerplanontwikkeling Nederland (SLO). Cotan bestudeert de volgsystemen en toetsen op psychometrisch vlak en SLO kijkt naar de inhoud. Samen vormen ze een oordeel over de toetsen en volgsystemen. Scholen zijn bij het kiezen van een leerlingvolgsysteem en een eindtoets vrij in hun keuze welk systeem ze willen inzetten, mits ze een volgsysteem of eindtoets kiezen die van voldoende kwaliteit is en die een positief oordeel van de Expertgroep PO gekregen heeft. 2014-2015 wordt een overgangsjaar waarin scholen of de nieuwe Eindtoets PO kunnen afnemen of andere toetsen die voorheen goed werden gekeurd: bijv. het Drempelonderzoek. Vanaf 2015-2016 mogen scholen alleen Eindtoetsen afnemen die zijn goedgekeurd door de minister. Medio november 2015 geeft de minister aan welke alternatieve Eindtoetsen ook geschikt zijn.

2 Het college van Examens stelt de inhoudelijke kwaliteitseisen aan de eindtoetsen PO Taal en Rekenen vast. De algemene toetswijzer (concept 24 juni 2014) is richtinggevend voor alle eindtoetsen voor het PO, zowel de centrale eindtoets als voor andere eindtoetsen. Daarnaast worden in specifieke delen de gemaakte keuzes verantwoord voor de centrale eindtoets, respectievelijk de andere eindtoetsen.

3 De term 'leerlingvolgsystemen' wordt gebruikt voor zowel leerlingtoetsvolgsystemen als leerlinadministratievolgsystemen. Met leerlingtoetsvolgsystemen kan de ontwikkeling van leerlingen gevolgd worden met methode-onafhankelijke toetsen. Met leerlingadministratiesystemen zoals ParnasSys, Esis en Dot.com worden alle gegevens van leerlingen bij elkaar verzameld: resultaten op toetsen uit de methodes, resultaten op methode-onafhankelijke toetsen, observaties, etc. In dit artikel wordt met de term leerlingvolgsystemen leerlingtoetsvolgsystemen bedoeld.

Hallo schoolplanmonitor!

MET 1 DRUK OP DE KNOP

- schoolplan
- zelfevaluatie
- actieplannen

Ontwerp
uw schoolplan
in 5 stappen

Probeer deze gratis tool
Filmpje? www.cadenza-oc.nl

Cadenza Onderwijsconsult

Tel 0592 - 383 383
9401 HK ASSEN

Tel 055 - 5 800 100
7316 BE APELDOORN

Is uw functie- bouwwerk toekomstproof?

HAAL **FUWASYS-EXPERTISE** IN HUIS
EN LAAT EEN FUNCTIESCAN DOEN

FWG

Ga voor meer informatie naar fwg.nl/fuwasys
of neem telefonisch contact op: 030 - 2669 400